

עלון המשפט

ביה"ד "נתיבות חיים" שע"י מוסדות מענה שמחה י-ם בנשיאות הגאון הרב נפתלי נוסבוים שליט"א פנים מאירות 1 י-ם טל: 02-5023637

גליון חודש אייר ה'תשע"ז | 94

פסקי דינים

הרב יוסף פליישמן שליט"א

שכירות מטלטלין 5 -

אונס בזמן השכירות ואיחור החזרת החפץ

התבטלה מטרת השכירות מסיבה לא צפויה

1. אם שכר חפץ לצורך שימוש מוגדר והמשכיר ידע שזו מטרת השכירות, ואחר כך אירעה סיבה שבגינה התבטל הצורך בחפץ [בתחילת השימוש או באמצעו] והסיבה לא הייתה צפויה לשניהם או שהייתה צפויה לשניהם באותה מידה, והשוכר החזיר את החפץ לבעלים, נחלקו הראשונים והפוסקים אם השוכר צריך לשלם למשכיר על הזמן המבוטל, והרמ"א סתם שפטור¹. וכיון שהוא ספיקא דדינא א"א לחייב את השוכר לשלם, אבל אם המשכיר תפס אין מוציאים מידו². וכבר הארכנו בזה בדיני שכירות בתים עלון 88 דינים 5-1, ודין שכירות מטלטלים שווה בזה לשכירות בתים³.

2. גם הפוטרים לשלם בדין הקודם מסכימים שאם השוכר שילם מראש מרצונו עבור כל תקופת השכירות אין המשכיר צריך להחזיר לו כלום, וראה בזה עוד בעלון הנ"ל דין 42.

התארכות הזמן באונס - בשכירות לפי שימוש

3. אם שכר חפץ עבור שימוש ספציפי בזמן שמכוון לשימוש הזה⁴, והתשלום נקבע כמחיר על השימוש ולא לפי משך זמן השימוש, אם אירעה סיבה בלתי צפויה לשניהם והשימוש התארך

ציונים והערות

1. מבואר בגמ' (ב"מ עז, א) לגבי שכירות פועלים "האי מאן דאוגיר אגורי לדוולא [שכר פועלים להשקות שדה], ופסק נהרא בפלגא דיומא. אי לא עביד דפסיק פסידא דפועלים. עביד דפסיק, אי בני מתא פסידא דפועלים, לאו בני מתא פסידא דבעל הבית", והיינו, שאם אירע אונס שלא עלה על דעת שניהם, או ששניהם ידעו שהוא עלול לבוא, פסידא דפועלים, ואם רק בעה"ב ידע שהאונס עלול לבוא והפועלים לא היה להם לדעת, פסידא דבעה"ב. ומזה למדו הרבה ראשונים וביניהם תוס' (ב"מ עט, א ד"ה 'אלא בספינה', וכן עט, ב ד"ה 'אי אתה') והרא"ש (ב"מ ו, יא) גם לשכירות מטלטלים וקרקעות, שאם אירע אונס שהמשכיר והשוכר שווים בידיעתם עליו, ההפסד הוא על המשכיר [הפועל בשכירות פועלים הוא כמו החפץ בשכירות מטלטלים, והמעביד בשכירות פועלים דומה לשוכר בשכירות מטלטלים - ששוכר את שירות הפועל/החפץ]. יש לציין שהרא"ש (תשו' צב, ג) שהוא המקור להרבה מהדינים שיבוארו בהמשך והעתקנו לשונו בהערה 6 הוא לפי שיטתו בזה.

ועיין בעלון 88 (הערה 2) שדין זה בשכירות מטלטלים במחלוקת גדולה הוא שנוי, כי אף שלדעת רוב הראשונים ולדעת הרמ"א שווה דין שכירות פועלים לדין שכירות מטלטלים, אכן הרשב"א מחלק שרק בשכירות פועלים הדין הוא שבאונס הוא פסידא דפועל, אבל בשכירות מטלטלים כלל אין פטור מחמת אונס, כיון שבשכירות מטלטלים אומרים ש'שכירות ליומיה ממכר הוא', והשוכר התחייב לשלם בכל אופן שהוא כמו במכר. ועיי"ש בהערה 2 61 שנחלקו האחרונים בדעת המחבר אם דעתו כהרשב"א או לא, ועיין לקמן הערה 12 שהוכחנו שהמחבר פסק כהרא"ש וסיעתו. וראה שם שכתבנו שכיון שהוא ספיקא דדינא יכול המוחזק לומר 'קים לי'.

2. גם בדעת הרא"ש נחלקו האחרונים אם תועיל תפיסת המשכיר, כי הרא"ש בתשובה הנ"ל כשפטר את המעביד כתב שהפועל מפסיד משום "המוציא מחבירו עליו הראיה", ומזה למד השבו"י (א, קעו) שתועיל תפיסה. אכן בדברי משפט (שי, ג) טען עליו שגם אם דיוקו ברא"ש נכון, מ"מ רוב הראשונים חולקים בזה על הרא"ש שהוא דין מוחלט, וכן פסקו השו"ע (שיא, ג) והש"ך (שיא, ב), וא"כ לא מועילה תפיסה. גם המנחת פתים (שלד, א) חלק על השבו"י, ודייק כן מדברי התה"ד שכתב שאם השוכר שילם מרצונו מראש את כל השכירות אין המשכיר מחזיר לו הדמים (ראה בעלון הנ"ל הערה 10), וכתב הטעם שכיון שלא התנה "מחלו על האונס", ולא אמר בגלל שהמשכיר תפוס. וכן יש לדייק מהש"ך (שלד, ב) שרק בגלל "כיון דנתן לו שכרו נתרצה לו שיהיה שלו אפי' יארע אונס" פסק "אם כבר קבל השכירות א"צ להחזיר". וכן פסק העה"ש (שלד, א) "אפילו תפיסה לא מהני בזה דאין זה דומה לכל מוציא דמהני לפעמים תפיסה, דבכאן מעיקר הדין כן הוא דכששניהם ידעו כיון שגם הפועל פושע למה ישלם לו".

אכן לדינא, גם מבלי להיזקק לדעת הרא"ש, כיון שכבר כתבנו שישנם ראשונים ופוסקים החולקים בדין זה וסוברים שגם באונס ההפסד לשוכר, א"כ יוכל המשכיר לתפוס ולטעון 'קים לי' כשיטה זו.

3. כן מפורש בראשונים הנ"ל, כי הם דנו במקרה של א' ששכר ספינה כדי להוביל יין, ושכירות ספינה היא כמוון שכירות מטלטלים.

4. הארכנו בזה בעלון הנ"ל שם, שבזה גם הראשונים הפוטרים במקרה של אונס מסכימים שהמשכיר אינו חייב להחזיר לשוכר את מה ששילם כבר, שכיון ששילם מראש גילה השוכר דעתו ש"נתרצה לו שיהיו שלו אפילו באונס".

5. השבות יעקב (שם) כתב שאם שכר את החפץ ליותר זמן מאשר נדרש עבור השימוש המסוים מתוך חשש שהשימוש יתארך מעבר למשוער בגלל אונס, גילה בזה השוכר שהוא מוכן לשלם על הימים שיתווספו באונס, ולכן דינו כמו 'שכר לימים' שיתבאר להלן (בהערה הבאה ובדין 6) שחייב גם אם הזמן התארך באונס.

תוכן העניינים:

- א | פסקי דינים - שכירות מטלטלין 5 - אונס בזמן השכירות ואיחור החזרת החפץ
- ב | תורת המשפט - השקעה במניות לאור ההלכה

בית דין לענייני ממונות "נתיבות חיים"

שע"י כולל חושן משפט אוהל יוסף
ניתן לקבוע תור לדיונים בבתי הדין:

בירושלים:

בפל': 052-7642-346 (בשעות 18:30-20:00)

בבית שמש:

בטל': 02-502-3637 (בשעות 18:30-20:00)

הדיונים נערכים בשפות עברית, אנגלית ואידיש. ההרכבים בבית הדין הם בראשות הדיינים דלהן:

יום א'

הגאון הרב יצחק שובקס שליט"א /
הגאון הרב אברהם בוטרמן שליט"א

יום ב' - צהריים

הגאון הרב נפתלי נוסבוים שליט"א

יום ב' - ערב

הגאון הרב יוסף פליישמן שליט"א
(ניתן להזמין דיונים גם באנגלית)

יום ג'

הגאון הרב אברהם דוברמדיקר שליט"א

יום ד'

הגאון הרב יעקב פרבשטיין שליט"א

יום ה'

הגאון הרב צבי ברוורמן שליט"א

בבית שמש:

ביום חמישי בערב

"עלון המשפט"

י"ל ע"י "מכון מענה שמחה"
בעריכת הר"ר ש. רוטמן
© כל הזכויות שמורות.

תגובות והערות ניתן לשלוח לדוא"ל
maanesimcha@gmail.com

לזמן יותר מהצפוי, פטור השוכר מלשלם על הזמן הנוסף שהחפץ היה ברשותו⁶ לפי דעת הרבה ראשונים וכן נפסק בשו"ע⁷. דוגמא לדין זה: אם שכר נגרר לשעתיים להובלת סחורה מעיר לעיר וחזרה⁸, ובאמצע הנסיעה נסגר הכביש לזמן רב, אין חילוק אם האונס קרה בתחילת השכירות, באמצעה או בסופה⁹, בכל אופן שהזמן התארך באונס¹⁰ מעבר לזמן שהיה נדרש עבור השימוש והחזרת החפץ, פטור השוכר מלשלם על זמן האיחור¹¹. ודין זה תלוי גם בדינים 1-2

צינונים והערות

הנ"ל, ולכן כל מה שכתבנו שם שייך גם כאן¹².
4. אם השוכר ידע שיייתכן שיארע אונס ויאחר והמשכיר לא ידע זאת¹³, ואכן איחר השוכר מחמת האונס, צריך לשלם למשכיר עבור זמן האיחור¹⁴, אלא שמכיוון שהתשלום על זמן השימוש בחפץ כולל גם תשלום על בלאי, יכול השוכר לנכות סכום זה מהתשלום שהוא משלם למשכיר על משך זמן האונס [בו החפץ לא היה בפעולה]¹⁵.

6. מקור הדינים הבאים הוא תשו' הרא"ש (צב, ג), וז"ל: "למדני. ראובן שהשכיר בהמתו לשמעון לב' ימים לילך ולחזור, וביום שני בחזרתו גדל הנהר ממי הגשמים עד שהוצרך לעכב יום אחד, אם חייב ליתן שכירות אותו יום... תשובה: אם שכר בהמה לימים לא שייך ביה טענת אונס כ"כ, כי היה התנאי בכל יום שיעכבנה יתן שכרו. ואם שכרה למקום פלוני ולחזור, או שכרה לב' ימים והזכיר המקום שרצה ללכת שם וידעו שהוא מהלך שני ימים, ועכבהו גידול הנהר, אי לא הוה רגיל להתגדל, פסידא דבעל בהמה הוא, ואי הוה רגיל גדל, והשוכר הכיר ענין הנהר ולא המשכיר, פסידא דשוכר, ואם שניהם ידעו, פסידא דבעל בהמה".

7. לפי מש"כ בהערה 1 ובהערה 12 הרא"ש הולך בזה לפי שיטתו, אבל לפי הרשב"א הדין לא יהיה כן, וכבר כתבנו שהוא ספיקא דדינא, הגם שהשו"ע (שי, ג) העתיק את הרא"ש.

8. בשכירות פועלים אין נפ"מ לאיזו תקופה שכר את הפועל - ליום א' או לכמה ימים, ובכל תקופה שישכר פטור בעה"ב על זמן האונס, וכמו שמצאנו בשוכר מלמד עבור בנו והבן חלה לכמה ימים שבעל הבית חייב לשלם רק עבור הימים שהמלמד עבד (כן יש ללמוד מהסמ"ע שלד, יב שאם חלק מהזמן היה התלמיד חולה פטור המעביד מלשלם, וכ"כ פתחי חושן שכירות יב, טז, וא"כ ה"ה לשכירות מטלטלים שנלמד משכירות פועלים.

9. מש"כ שהדין כך בין אם האונס קרה לפני תחילת השכירות ובין באמצעה, הוא שלא כדברי הנצח ישראל (ג, ב-ג, ראה הערה 19) שהסביר את דברי הרא"ש בשכרו לימים שהשוכר חייב מכיון שהאונס אירע באמצע השכירות (הוא לא הביא מקור לדבריו, והתעלם מהגר"א שפירש את הרא"ש באופן אחר).

10. נחלקו הפוסקים מי מפסיד באונס שאינו שכיח כלל. כי הנה הבי"ש (שלג, מחו' ח) הביא תשו' מהר"ם לענין שכירות פועלים שאונס שלא שכיח הוא פסידא דבעה"ב, וא"כ אצלנו יהיה ההפסד על השוכר ויצטרך לשלם הגם שהיה אונס, והטעם הוא שכיון שהאונס אינו מצוי כלל א"כ לא אומרים שבעל החפץ היה צריך להתנות שהתשלום יהיה גם באופן זה (עיי' גיטין ע"א), והגם שהמחנ"א (שכירות ח ד"ה ולענ"ד) פסק כן, אבל המנחת פתים (ריש סי' שלד) כתב "ולענ"ד ד"ז צע"ג ומשמעות הפוסקים אינו כן".

11. דוגמא נוספת, אם שכר מונית וסיכס לשלם עפ"י היעד ולא לפי מונה התארכה זמן הנסיעה בגלל פקקים וכדו', כיון שדין המונית הוא כשכירת פועל עם סוס (לגבי אונאה דינו מבואר ברמ"א (רכז, לג), והגם שהמחנה אפרים (גזילה יא) חולק על הרמ"א בזה וסובר שהוא רק שכירות פועלים אין בזה נפ"מ לעניינו), ובשניהם הדין הוא שכשקבעו את המחיר לפי שימוש מוגדר ואירע אונס [שהשוכר והמשכיר שווים בידיעתן] פטור השוכר/בעה"ב. וכ"כ הפת"ח (שכירות ב, הערה נא) במקרה שהיה עומס ננועה, כיון שאינו אונס נדיר והיה לבעל המונית להתנות מראש, וכמו בכל אונס שאינו נדיר שאין טענת אונס כמבואר בשו"ע (רכה, ג), ולמש"כ לעיל בהערה הקודמת, לפי המנח"פ לפי סתימת הפוסקים הדין כך אפילו באונס שאינו שכיח כלל. וכ"כ בקובץ בית דוד (עמ' תכב) במקרה של א' שקבע מחיר לנסיעה ביניערוני ועקב מזג האוויר התארכה הנסיעה שהנוסע אינו חייב לשלם תוספת עבור הזמן הנוסף.

12. ויש לציין כאן, שכיון שטעם הרא"ש לפטור השוכר בהתארכות הזמן [בשונה משוכר שמשאיר החפץ אצלו בלי סיבה] הוא מחמת שהשוכר היה אנוס והוא משווה אי עבודה מאונס לאי שימוש ביום נוסף מאונס, א"כ דין הרא"ש תלוי במחלוקת שהבאנו בהערה 1, ולפי שיטת הרשב"א שהבאנו שם יהיה השוכר חייב ואם המשכיר יהיה מוחזק יוכל לטעון קים לי, (ועני' בעלון הנ"ל הערה 2 שנחלקו האחרונים אם המחבר סובר כמו הרא"ש או כמו הרשב"א, ומכאן תהיה הוכחה שסובר כמו הרא"ש, כי אל"כ היה צריך לציין שיש מח' בזה). כמו"כ הדין שכתבנו למעלה (דין 2) שאם השוכר הקדים לשלם מרצונו את כל השכירות אין המשכיר צריך להחזיר לו, דין זה נכון גם במקרה של התארכות הזמן באונס.

13. הדין הוא דווקא באופן זה שאז המחיר הוא בעיקרו רק על השימוש אלא שמשלם הכל בגלל שלקח את האונס בחשבון, אבל כשהשוכר משלם לפי הזמן ולא לפי השימוש לא מנכים לשוכר את הבלאי וכמ"ש הנתי"ב (שי, ח).

14. מב' בגמ' שהבאנו בהערה 1, וכך מב' בשו"ע הנ"ל "השוכר מכיר ענין הנהר ולא המשכיר פסידא דשוכר" וביאר הסמ"ע (ס"ק יב) "בזה ודאי על השוכר הו"ל היה להתנות ואם לא התנה הפסיד וצריך לשלם".

15. כ"כ הגר"א (שי, יא) עפ"י המב' בגמ' לענין שכירות פועלים, שגם אם בעה"ב משלם [מכיון שרק הוא ידע על אפשרות האונס] מ"מ הוא מנכה משכר הפועלים

6. מקור הדינים הבאים הוא תשו' הרא"ש (צב, ג), וז"ל: "למדני. ראובן שהשכיר בהמתו לשמעון לב' ימים לילך ולחזור, וביום שני בחזרתו גדל הנהר ממי הגשמים עד שהוצרך לעכב יום אחד, אם חייב ליתן שכירות אותו יום... תשובה: אם שכר בהמה לימים לא שייך ביה טענת אונס כ"כ, כי היה התנאי בכל יום שיעכבנה יתן שכרו. ואם שכרה למקום פלוני ולחזור, או שכרה לב' ימים והזכיר המקום שרצה ללכת שם וידעו שהוא מהלך שני ימים, ועכבהו גידול הנהר, אי לא הוה רגיל להתגדל, פסידא דבעל בהמה הוא, ואי הוה רגיל גדל, והשוכר הכיר ענין הנהר ולא המשכיר, פסידא דשוכר, ואם שניהם ידעו, פסידא דבעל בהמה".

והיינו, שהשאלה הייתה באדם ששכר חפץ למטרה מוגדרת שנמשכת יומיים, ועקב אונס התארך זמן השימוש ביום נוסף, והשיב שיש חילוק בין "שכר לימים" שאז צריך השוכר לשלם עבור היום הנוסף, ובין שכר לתקופה מסוימת והזכיר המטרה שבשכירות זו שאז פטור השוכר באונס ששניהם לא ידעו או שהיו אמורים לדעת באותה מידה, אבל אם רק השוכר היה יכול לדעת הוא צריך לשלם, והוא ממש כמבואר בגמ' שהבאנו בהערה 1. דברי הרא"ש הובאו בטור ונפסקו בשו"ע (שי, ג). הרא"ש לא הזכיר את מקור דבריו, אולם הפוסקים הבינו שמקורו הוא הגמ' הנ"ל, והרא"ש הוא לשיטתו (כמ"ש"כ בפסקים ב"מ ו, יא) ששווה שכירות מטלטלים לשכירות פועלים, שכל שאירע אונס ולא היו יכולים לעבוד, המשכיר את שירותיו [הפועל או החפץ] אינו מקבל שכר. וכ"כ הבי"ש (שם) ששם מקור הרא"ש, וקרוב לו כתב הגר"א (שי, ז) שהמקור הוא הגמ' (שם ע"ב) "האי מאן דאגר אגרי לרפקא" עי"ש שהדין שווה לגמ' שכתב הב"י, וכ"כ העה"ש (שי, יג), וכן למד השבות יעקב (שם) ופסק כן הל' למעשה, והסכים לו בזה גם הדברי משפט (שם).

והחילוק בין "שכרו לימים" לבין "שכרו לתקופה למטרה מסוימת" הוא. שאם קבעו שהשכירות מיועדת רק כדי לעשות עם החפץ מטרה מוגדרת, ובחלק מן הימים אירע אונס לא היה אפשר לעשות עם החפץ את השימוש עבורו שכרו אותו, במקרה כזה פטור השוכר מלשלם דמי שכירות על הימים שלא מומשה מטרת השכירות, וממש כמו בשוכר פועל למטרה מסוימת כשהפועל לא היה יכול לעבוד במלאכה זו במשך כמה ימים שפטור המעביד לשלם לו. אכן בשכר לימים, נחלקו האחרונים מה טעם חייבו את השוכר בזמן שנוסף באונס. לפי הפשוטות, וכ"כ הגר"א להדיא, פירוש "שכר לימים" הוא שקבעו את התשלום לפי משך הזמן בלי שום קשר למטרת השכירות, ואפילו אם הזכירו את המטרה לא קבעו שהשכירות היא רק למטרה זו, ולכן כל זמן שהחפץ היה ברשות השוכר צריך לשלם עליו ואין מעניין השכירות האונסים שעייבו את השימוש השוכר, וכך פירש הגר"א שבשכרו לימים חייב "שהיה לא שכר לו למקום ידוע" (מה שדימה זה ללא סיירה, הוא כמ"ש"כ רש"י שהפשט בלא סיירה הוא שלא שכר את הפועלים למטרה מסוימת, וגם כאן שכרו לימים ולא רק למטרה מסוימת).

אכן הנתי"ב (שי, ח) פירש את הרא"ש באופן אחר, כי הוא הבין שמה שכתב הרא"ש שבשכרו לימים חייב הוא "אפילו הזכיר לו המקום שרוצה לילך שם", והיינו שגם כששכר וסיכס מחיר לפי שימוש מסוים חייב השוכר את התאריך הזמן באונס, והתקשה בזה הנתי"ב למה הוא חייב והרי הדין באונס שפסידא דפועלים, ולכן יצא לחלק שאם השכירות הייתה לימים - אף שסוכס על שימוש מסוים, מ"מ אם השוכר יש לו רשות להשתמש בחפץ לצרכים אחרים, אז אף שהזמן התארך באונס, מ"מ כיון שהייתה לו רשות לעשות בחפץ כרצונו בזמן שנוסף לכן חייב על הזמן הנוסף, אבל אם השכירות הייתה לשימוש מסוים בלבד ולא הייתה משמעות ביניהם שיוכל להשתמש בחפץ לצרכים אחרים כשאינו עושה את השימוש העיקרי, אז פטור השוכר בהתארכות הזמן כיון שבזמן האונס לא הייתה לו רשות להשתמש בחפץ לדבר אחר.

ודבריו מחודשים וקשים מאוד, כי מאחר שהשוכר שכר את החפץ למטרה מסוימת ומוגדרת, מה בכך שהיה יכול לעשות בחפץ דברים אחרים, והרי לא שכר את החפץ לשימושים אחרים כלל, וא"כ מה טעם יש לחייבו על זה שיש לו רשות לעשות שימושים אחרים שאינם מעניינו כלל, ועוד, שאם כדבריו, א"כ גם בשכירות פועלים היה לנו לחייב את בעה"ב במקרה של אונס, שהרי יש לו רשות לדרוש מהפועלים לעשות דברים אחרים כמבואר בשו"ע (שלג, ב), ואפילו אם נחלק ששם פטור את בעה"ב רק אם שחרר את הפועלים לביתם, מ"מ יקשה עדיין שבכל שכירות מטלטלים גם אם השכירות הייתה למטרה מסוימת מ"מ יש לו רשות להשתמש בחפץ למטרה אחרת כמבואר ברמ"א (שלה, א), וא"כ לפי דברי הנתי"ב כ"א היה לנו

5. יש מי שאומר שבאופן הנ"ל שהזמן התארך באונס, לא פטרו את השוכר אלא אם החפץ לא היה בשימוש כלל, וכגון שהנגרר חיכה בכביש שנסגר, אבל אם הזמן התארך באונס והחפץ היה כל הזמן בשימוש, וכגון שהנסיעה התארכה עקב עומס תנועה, צריך השוכר לשלם על זמן האיחור¹⁶. אכן הסכמת הפוסקים אינה כדעה זו, ולדבריהם אין השוכר צריך להוסיף כלום על הסכום שקבעו מראש¹⁷.

התארכות הזמן באונס - בשכירות לפי משך הזמן

6. אם השוכר לא שכר את החפץ לשימוש ספציפי אלא מחיר

ציונים והערות

השכירות נקבע לפי משך זמן השימוש, ואפילו אם הזכיר את מטרת השכירות אבל היה ברור שמבחינת המשכיר אין השכירות מוגבלת לשימוש זה אלא למשך הזמן, צריך השוכר לשלם על כל הזמן שהחפץ היה ברשותו, גם אם הזמן התארך באונס¹⁸. דוגמא לדין זה: בזמננו חברות השכרת רכבים גובים מחיר לפי זמן שימוש, ולכן אם שכר רכב בתעריף לפי ליום או לפי תקופה אחרת¹⁹, גם אם פירט שמטרת שכירות הרכב היא לטיול בתקופה ששכר, הוא יהיה חייב לשלם על כל יום שהרכב היה ברשותו גם אם מזג האוויר לא איפשר לטייל ביום זה²⁰. וראה דוגמאות נוספות בהערה²¹.

א"כ אף בשעת אונס החמור מושכר לו לעשות בו איזה מלאכה שירצה ולא ביטל האונס את השכירות, שהנה למעלה (הערה 6) הקשינו על מה שנראה בדבריו שיש לחייב תמיד אם השוכר היה יכול לעשות שימוש אחר, והוכחנו שהדין אינו נכון, אכן יתכן שבאמת כוונת הנת' היא רק במקרה ששכרו לימים, והוא "תנאי שהתנה שכל יום שיעכבנה יתן לו שכירות", והיינו שהגם שהזכירו מהי מטרת השכירות, בכ"ז היה מובן שההסכם הוא שהשוכר ישלם עבור ימי האיחור הגם שאיחר באונס, וע"ז הקשה הנת' שבכ"ז אם אין לו שימוש כלל יהיה לו פטור מחמת אונס, ויישב שכיון שקבע השכירות לפי ימים לכן השכירות אינה מוגבלת לשימוש שהזכיר, ולכן השוכר חייב לשלם אפילו אם א"א להשתמש בחפץ המושכר עבור השימוש שהזכיר.

יש טעם נוסף לחייב במקרה שלא הזכיר שהוא שוכר למטרה מסוימת, כיון שבאופן כזה רק השוכר היה יכול לדעת שיארע אונס בשימושו והמשכיר לא הייתה לו דרך לדעת (כי אינו יודע מה השימוש) ולכן מוטל על השוכר להתנות ולא על המשכיר, וזה דומה ג"כ למב' בגמ' (ב"מ עו, ב) בשכר פועלים לעבד שדה ו"לא סירא לארעיה" ונמצאת השדה לחה, שבעה"ב צריך לשלם כל שכרם מהטעם שפירש רש"י (ד"ה לא סיראה) "עליו היה לתת לב לדבר ולהודיעם אם תמצאו שדה לחה לא אתן לכם כלום", וכ"כ הסמ"ע (שלד, א) "ה"ל להבע"ה לגלות לו ולהתנות", והיינו שאם רק השוכר היה יכול לדעת שיארע אונס בשימושו ולא התנה שבמקרה כזה יהיה פטור, השוכר חייב לשלם.

19. פשוט שמה שקובע בדין זה הוא אם השכירות נקבעה עפ"י תשלום לפי שימוש או לפי זמן, ואין שום חילוק אם הזמן הוא לפי כל יום או לפי כל שבוע וכדו'.

ודנו בזה בספר משפט שלמה (ב, יד) ובספר נצח ישראל (ס"ג), עיי"ש מה שכתבו בה.

ומה שהיה נראה במקרה הזה הוא, שלפי הגר"א יש לפטור מחמת אונס בכל מקרה שהנאנס הוא היחיד שנרשם כנהג, כי אז כל מטרת שכירות רכב היא להשתמש ברכב, וזה דבר המובן מאיליו גם בלי לדבר על זה בפירוש, והיות שהוא היחיד שיש לו רשות להשתמש ברכב והיה מנוע מחמת אונס לכן יהיה פטור מלשלם, והרי זה דומה לדין שכר בית ומת השוכר שהבאנו בעלון 88 דין 3 שאם שכר הבית לעצמו בלבד ומת א"א לחייב את השוכרים בשכירות, ומה שהגר"א ביאר שבשכרו לימים השוכר צריך לשלם אף שלא יכל לעשות שימושו מחמת אונס, זה שייך דווקא בחפץ שיש לו כמה שימושים והאונס מונע רק שימוש אחד, ולכן כיון שהשכירות לא מוגדרת לשימוש המסוים הזה חייב השוכר, אבל במקרה שהנהג חטף התקף לב יהיה פטור בכל מקרה כיון שלא היה יכול להשתמש ברכב בכלל. ובמקרה שהשוכר רשם אנשים נוספים כנהגים, היה נראה שהאונס אינו פוטר את האונסים (לאפוקי אם רק אשתו רשומה בנוסף לו והיא צריכה להישאר איתו בביה"ח), והגם שבשכירות בתים באופן שמת השוכר הבאנו מחלו' הפוסקים אם אפשר לחייב כשבני הבית היו יכולים להשתמש, אכן בכל זאת נראה שכאן אם יש עוד נהגים רשומים יסכימו כל הדעות שאין טעם לפטור באונס, שהרי להדיא החשיב את הנהגים האחרים ושכר גם עבורם.

20. ובאופן זה הוא לא יכול אפילו לנכות את הבלאי שהמשכיר חסך, כן שלא השימוש קובע את המחיר אלא הזמן, וכ"כ הנת' במפורש (שי, ח) "אם שכרו סתם על כך ימים שיעכבנו משמע בין יעשה בין לא יעשה אינו מנכה לו כלל דהא כן היה התנאי".

21. הדין יהיה כך גם אם שכר מונית והתשלום הוא לפי המונה, כי כשקובעים תשלום לפי המונה לוקחים בחשבון את זמן הנסיעה ומשלמים עליו תעריף מסוים, ולוקחים בחשבון את זמן ההמתנה ומשלמים עליו תעריף מסוים, ולכן גם אם יקרה אונס והנסיעה תתארך מאוד יהיה חייב לשלם הכל. ולפי"ז כל מה שדן בקובץ בית דוד (עמ' תכ-תכב) במקרה של התארכות זמן נסיעה מב"ב לת"א עקב ירידת גשמים אם צריך לשלם עבור תוספת הזמן אינו נכון, כי הקובע הוא הזמן בהתחשבות מסוימת עבור עצירות וא"כ אין מקום לטענת אונס. דוגמא נוספת הוא מה שכתבנו בהערה 19 אם שכר רכב וקיבל התקף לב, וגם המשפט שלמה הנ"ל פסק כן בשכירות לפי כל יום.

כמה שהיו מוותרים בשביל לשבת בטל ולא לעבוד, וכן הוא בעניינינו שהשוכר יכול לנכות את חסכון המשכיר, וכ"כ הסמ"ע (שי, יא) והקצות (שי, א) (ומסתבר שגם החו"י יודה במקרה דידן, כי כל טענתו היא "ניחא ליה ברגילתו ברכיבה", וא"כ במקרה שאין זה שייך גם לדעתו מנכים). גם הנת' (שי, ח) מסכים בזה, כי כתב וז"ל: "אם שכרו סתם על כך ימים שיעכבנו, משמע בין יעשה בין לא יעשה, אינו מנכה לו כלל דהא כן היה התנאי", וא"כ כאן שהשכירות הייתה למטרה מסוימת גם הנת' מסכים שצריכים לנכות מדמי השכירות את החיסכון של המשכיר.

16. ראה בהערה 6 ביאורו של הנת' בדברי הרא"ש בשכרו לימים, ולדבריו אין הפטור של אונס שייך אלא אם בזמן האונס לא עשה השוכר את השימוש שבעבורו שכר את החפץ והיה אסור לו לעשות בו שימוש אחר, אבל כל שעשה שימוש בזמן האונס השוכר חייב, וז"ל בביאור דין שכרו לימים: "דאמר לו (המשכיר) כל יום ויום שיעכבנו הוא מושכר לו בעד כך וכך, א"כ אם יתרצה הלה לעשות מלאכה בהחמור כשהוא מעוכב יכול לעשות, א"כ אף בשעת אונס החמור מושכר לו לעשות בו איזה מלאכה שירצה ולא ביטל האונס את השכירות, משא"כ בהזכיר לו ששכרו למקום זה לילך ולחזור, וכיון שכבר עשה הדבר ששכרו לזה הדבר נתבטל שוב השכירות והאונס עיכב החזרה פטור" (וזו גם דעת הנת' (שי, ג) שנביא בהערה 23).

17. ההכרח של הנת' לחדש דין זה היא הבנתו בדברי הרא"ש בשכרו לימים שמדובר גם כשכר למטרה מסוימת, אכן כבר כתבנו בהערה 6 שהמפרשים האחרים הבינו את הרא"ש ששכרו לימים פירושו ששכר רק לפי משך הזמן, וא"כ אין הכרח לחידושו של הנת', והנת' בעצמו מודה שלולא ההכרח שלו היסוד הוא "אם נתחייב מנה על תנאי והתנאי נתקיים מחמת אונס פטור מחיובו דהא יש טענת אונס בממון" (וכך מבואר בגמ' ובכמה מק' בחו"מ כמו בס' כא, נה, רז, רכה), וא"כ כאן שההתחייבות הייתה רק עבור השימוש יהיה פטור על הזמן הנוסף. ואף שאין המקרה הזה - שהשימוש נמשך בזמן האונס - מוזכר ברא"ש, אכן מ"מ הנאות מהחפץ לא נתרבתה כלל (ואדרבה, האונס המעיט את הנאתו) ולא עשה שום שימוש נוסף על השימוש שעליו התחייב.

ואפשר להוכיח דלא כהנת', שהנה כבר כתבנו שהרא"ש השווה שכירות מטלטלים לשכירות פועלים, והמקרה הזה דומה למי ששכר קבלן לבצע עבודה מסוימת במחיר מסוים ועקב אונס התארך הזמן המשווער של העבודה, שהדין הוא שהגם שהקבלן כשהוא קובע את המחיר לעבודה הוא מתחשב בזמן שצפוי שיקח לו לבצע את העבודה, בכ"ז מכיון שאירע אונס שלא ציפו לו מראש לא מגיע לו תוספת על המחיר שקבעו, א"כ קבעו שהמחיר הוא לפי הזמן. וכן המקרה דומה לחוכר שדה ונתיבש הנהר (הקטן) שאין שכרו מתרבה, והוא ק"ו מהדין (שלד, ב) שאם שכר פועל להשקות שדהו (שהיא קבלנות) ובא הנהר והקל עבורם את העבודה, שבכ"ז בעל השדה חייב לשלם לפועלים תשלום מלא כי "מן השמים נסתייעו", וא"כ ה"ה כאן שמן השמים נהיה יותר קשה שג"כ המחיר אינו משתנה.

וראה בהערה 11 שהבאנו שפוסקי זמננו כתבו באופן כזה שפטור לשלם על תוספת הזמן, וכן נראה שסובר העה"ש (שי, יד - ממש"כ בסוגריים שדברי הנת' צ"ע), ולכן נקטנו כך להלכה.

18. לפי הגר"א זהו הביאור בדין שכרו לימים שכתב הרא"ש (ונפסק בשו"ע כנ"ל), שהוא במקרה שהשוכר לא הזכיר את מטרת השכירות או כשהיה ברור שהשכירות אינה מוגבלת לשימוש ספציפי, וז"ל הרא"ש "אם שכר הבהמה לימים, לא שייך ביה טענת אונס כ"כ כי היה התנאי בכל יום שיעכבנה יתן שכרו", וביאר הגר"א "כאן כלא סיררה שהרי לא שכר לו למקום ידוע", והיינו שבשכירות לפי הזמן אין שום משמעות לשימושו בפועל של השוכר, ומה שהגר"א דימה אותו ללא סיררה, הוא עפ"י הגמ' (ב"מ עו, ב) שאם שכר פועלים להשקות שדה ובמשך הלילה עלה הנהר על גדותיו ושטף השדה, שאם המעביד לא סייר בלילה בשדה הוא חייב לשלם לפועלים אפילו שאירע אונס ואין צורך בעבודתם, ופירש רש"י שסיבת החיוב לשלם היא (ב"מ עז, א ד"ה לא סיררה) "דאמרי ליה מי יימר דלדעתא דהוא ארעא ארטרן", והיינו שהפועל לא נשכר למטרה זו בלבד.

ואולי זו גם כוונת הנת' (שם) "כיון דאמר לו כל יום ויום שיעכבנו הוא מושכר לו בעד כך וכך, א"כ אם יתרצה הלה לעשות מלאכה בהחמור כשהוא מעוכב יכול לעשות,

קושי להשתמש בחפץ עקב אונס שקרה לחפץ עצמו

7. אם קרתה תקלה בחפץ עצמו אלא שהוא עדיין ראוי לשימוש העיקרי, לא יכול השוכר לבטל את השכירות, וגם אם נהיה יותר קשה להשתמש בחפץ הוא עדיין צריך לשלם את כל המחיר שקבעו מראש²², ויש בזה עוד פרטי דינים שהארכנו בהם בדיני שכירות בתים עלון 85 דינים 12-13 ובהערה 29, והוא הדין בשכירות מטלטלים.

8. אם התארך זמן השימוש עקב התקלה בחפץ, וכגון שקרתה תקלה והרכב אינו יכול לנסוע ביותר משבעים קמ"ש. בזה יש מי שאומר שבין אם השכירות הייתה לפי שימוש ובין אם הייתה לפי משך הזמן, כיון

ציונים והערות

22. מב' במשנה (ב"מ עח, א) במקרה שהבריקו (התלעו) רגלי החמור, שהמשיכו ואומר לשוכר הרי שלך לפניך.

23. זו שיטת הנת' (שי, ג), שחידש שכיון שטעם הדין ב"שוכר את החמור והבריקה" שהשוכר משלם הוא משום שאומרים שמזלו של השוכר גרם, אם כן הוא הדין אם כתוצאה מהקלקול התארכה השכירות מעבר לזמן ששכר מתחילה, אפילו אם השכירות הייתה לפי השימוש ולא לפי הזמן (ואפילו לא הזכירו כלל את התקופה, וז"ל הנת' "אין חילוק בין שכרו בקיבולת ובין שכרו לימים", וקיבולת היינו שהזכירו רק את מטרת השכירות), ולפי דבריו גם במקרה של "שכרה לשני ימים והזכיר את המקום שרוצה לילך שם וידוע שהוא מהלך שני ימים" שבו נפסק (שי, ג) שלפעמים הוא פסידא דמשכיר, בכ"ז באונס שבגוף החפץ כיון שהוכרע שמזלו של השוכר גרם לכן הוא חייב עבור כל התקופה, וכ"ש אם שכרו לפי הזמן שאז חייב גם באונס חיצוני. ודבריו הם חידוש גדול, כי אם השכירות נקבעה רק לפי השימוש, מה בכך שמזלו של השוכר גרם, מ"מ א"א לחייבו רק על השימוש ולא על הזמן.

24. ראה בעלון 85 הערה 29 שהארכנו בדחית הנת', וכבר טען האבני חושן (שיב, ב) שדבריו הם דלא כמש"כ הש"מ בשם הרמב"ן והריטב"א, וגם בש"מ (ב"מ עח, ב) הביא בשם תלמיד ר' פרץ מפורש להיפך מדבריו וז"ל "ונראה להר"ם דהיינו דוקא כששכרה עד מקום אחד לקבולת דמצי אמר ליה המתן עד שיחזירוהו אבל אם שכרה מידי יום יום ודאי בכל הימים שיעכבוהו לא יתן שכירות", והגם שהם חלקו עליו במקרה של שכרו לימים, מ"מ רואים שחלקו על יסודו של הנת' שאם מזלו של שוכר גרם מוסיפים על השוכר חיובים מעבר למה שקבעו מראש. וכן דעת העה"ש (שי, יד) שהביא את הנת' הנ"ל וחלק עליו בטענה "דאיך נחייבו לשלם עתה יותר מכפי מה ששכרו בשביל שסובל גם טורח הדרך יותר ומאבד זמן בחנם", והיינו שבשלמה מה שסבל בשימוש שעברו שכר אפשר להגיד שזה מזלו של השוכר, אבל איך נטיל עליו חיוב נוסף על הזמן שנוסף באונס וכלל לא שכר בו את החפץ, ומטענה זו חלק עליו העה"ש אפילו במקרה של שכרו לימים, וכ"ש בשכר לתקופה עבור שימוש מסוים, ובוודאי אם סיכם השכר עפ"י השימוש בלבד.

25. נחלקו האחרונים מה נחשב אונס. שהנה החו"י (ס' קנא) נשאל בשוכר שאיחר להחזיר את החפץ מחמת אונס אישי שלו [ולא מחמת אונס כללי כמו בתשו' הרא"ש], וז"ל: "ראובן היה לו סוס עומד להשכיר בשכירות ידוע חצי זהוב ליום מיציאה עד ביאה, ולוי נצרך לרכוב אל השר מהלך ג' ימים ולקח לסוס על ח' ימים, ובהיותו שם העליל עליו השר ועיכבו שם", והחו"י דנו כאונס ופטורו, והקצו (א) כנראה הסכים לו בזה (כי טען שע"ז דן הרא"ש וכן הבינו הנצח ישראל ג, ז ד"ה כלומר, והמשפט שלמה ב, יד, ג), אבל הנת' (שי, ט) חלק עליו בטענה שאינו אונס "שהיה אפשר לו להחזיר הפקדון ע"י שליח", ובאמת שהחו"י בעצמו התייחס לטענה זו וכתב "בנדון דידן קיל משוגג רק הוא אונס, ואם תאמר עכ"פ ה"ל להחזירו תיכף שנתעכב או אחר ששלח בעל הסוס אחר סוסו, הלא דבר זה שיישב ולא עשה מעשה להחזיר לזה סוסו ולא קיבל הנאה מן הסוס ה"ל גרמא קלה ופטור", והיינו שהיות שעצם העיכוב היה מחמת אונס הוא נידון כאונס ופטור, וזה שהיה להחזיר ע"י שליח ולא עשה כן, זה אינו אלא גרמא וא"א לחייב מחמת זה. היוצא מזה, שנחלקו הפוסקים אם סיבת האיחור היא אונס אבל בכ"ז הייתה אפשרות להחזיר את החפץ בזמן אם השוכר פטור או לא.

בשו"ת ר' מלכי"א (ס' ד) הסכים עם החו"י, והסביר דבריו שברגע שהסתיימה התקופה שעליה סוכם א"א לחייב עוד את השוכר בשכירות, ומעתה אפשר לחייבו רק על מה שמנע מהמשכיר את חפצו, ומטעם זה א"א להוציא מהשוכר כי אין שבת בבהמה. אכן הרבנים ר' צמח ור' יצחק אייזיק (מובאים שם) חלקו על דברי ר' מלכי"א, וטענו שאם כדבריו שמסתיימת השכירות הראשונה ומעתה זה נידון רק כשבת בבהמה, א"כ גם אם השוכר לא החזיר את החפץ בלי סיבה היה לנו לפטורו מטעם זה, ומהרא"ש נראה להדיא כי א"א לפטור אם לא היה אונס. גם השבות יעקב (א, קעו) פסק כמו הנת' וכתב על החו"י שכשתקפה עליו משנתו כתב דבריו.

26. מדברי הרא"ש שהבאנו לעיל (הערה 6) נראה ברור שאם השוכר לא החזיר את החפץ בזמן הוא פטור אך ורק במקרה של אונס, אבל אם לא החזיר את החפץ בלי

ההתקלה לא קרתה בדבר חיצוני אלא בתוך החפץ עצמו, לכן אומרים שמזלו של השוכר גרם לו את הקושי הזה והוא צריך לשלם על כל הזמן שהחפץ היה ברשותו²³. אכן דעת רוב הפוסקים שבכל אופן שהתקלה הייתה בחפץ עצמו השוכר פטור מלשלם על הזמן הנוסף, ואינו צריך לשלם אלא את המחיר שקבעו מראש ועבור הימים שקבעו מראש²⁴.

אם השוכר איחר להחזיר את החפץ בלי סיבה

9. אם השוכר לא החזיר את החפץ למשכיר בזמן שקבעו שלא מחמת אונס²⁵, נמשכת השכירות הראשונה עד שיחזיר את החפץ²⁶, וברוב המקרים יהיה חייב לשלם סכום זהה למה שהיה משלם מתחילה, וראה

סיבה הוא חייב לשלם, ומכיון שהשאלה שם הייתה אם הוא צריך לשלם שכירות או לא, א"כ נמצא שבאופן שחייב בתשובה השוכר חייב שכירות כמתחילה, וכך נפסק בשו"ע (שי, ג) במקרה שהשוכר חייב שהוא משלם "שכירות של כל יום ויום" אפילו עבור הימים שהם מעבר לתקופה ששכר בהתחלה.

והנה נשאל הנודע ביהודה (תנינא, נו והובא בפת"ש שי, ב) מאיזה טעם צריך השוכר לשלם כשאחר להחזיר החפץ, שהרי השכירות נגמרה בזמן שסוכם ביניהם שתיגמר, ומעתה אם אינו מחזיר את החפץ אפשר לחייבו רק על זה שהוא מונע מהבעלים להשתמש בחפץ, ובה יש מחלוקת הפוסקים אם יש "שבת" בבהמה, והיינו אם אפשר לחייב על מניעת הבהמה ממלאכה (וראה בזה באריכות בהערה 28), וא"כ א"א להוציא ממון מהשוכר.

והשיב הנוב"י, שיש חילוק בין אדם רגיל המונע את הבהמה ממלאכה לשוכר שממשיך להחזיק בבהמה, כי באופן ששכר את הבהמה לזמן מסוים והשוכר ממשיך להחזיק בה יותר אנו רואים את השוכר כממשיך את תקופת השכירות, ולא כאדם שמונע סתם את שימוש הבעלים, וז"ל הנוב"י: "אף ששכרה רק למקום ההוא, מ"מ כל זמן שלא החזירה למרה {לבעליה} עדיין היא מושכרת בידו וחייב לשלם שכירותה", והקשה ע"ע מהדעה המובאת בשו"ע (שז, ו) "השוכר פרה מתבירו ונולדה בה מכה בפשיעת השוכר שלא מחמת מלאכה, יש אומרים שהוא פטור מלשלם, כיון שסופה להתרפאות מאותה מכה לא הוי אלא שבת ואין שבת בבהמה", ותיריך "התם מיידי שמחזירה (היינו שהחזירו השוכר) לבעלי אחר כלות השכירות אלא שהוכחשה כחש ססופה להתרפאות יעוין שם, וכיון שמחזירה הרי כלה שכירותו וצריכין אנו לחייבו מטעם שבת, בזה אמרין אין דין שבת בבהמה", ומבואר בדבריו שבין אם הסיבה שלא החזיר הוא אונס - באופן שחייב הרא"ש, ובין אם במזיד השוכר לא החזיר בזמן, כיון שבא לידו בתורת שכירות, השוכר צריך לשלם דמי השכירות שקבעו.

הנחלת צבי (שיב, ז) הביא את דעת הנוב"י לדינא (להסביר מדוע מי שאינו מודיע על כוונתו לעזוב את הבית ל' יום לפני עזיבתו צריך לשלם על התקופה שהיה עליו להודיע), וכן הביאם העה"ש (שז, יא), ועל סמך זה פסק את הדין של לא החזיר במזיד "ואם שכרה בזהוב ליום אחד והשאה אצלו שני ימים, אף שהיתה בטילה אצלו משלם שני זהובים כדמוכח ממה שיתבאר בס' ש"י [נוב"י], ודברים ברורים הם, דמה לנו להטיל בזה שם שבת נטיל ע"ז שם שכירות", וכן פסק באופן שבגלל היזק שהשוכר אחראי עליו נמנע השוכר להחזיר בזמן, וז"ל "אם נתבטלה ממלאכה אצל השוכר יותר מזמן שכירותו, כגון ששכרה לחדש וע"י המכה נתבטלה ממלאכתה שני חדשים, צריך לשלם לו שכירות בעד שני חדשים, ואפילו שלא ע"י מכה רק בסגרה בחדר צריך לשלם להמשכיר כפי הזמן שהיתה אצלו, דשבת לא שייך רק באדם מן השוק כשתפוש בהמת חבירו וסגרה והבטיל אותה ממלאכתה, אבל בשוכר אין שם שבת ע"ז". גם השושנת יעקב (שי, ג) פסק כתשו' הזאת של הנוב"י.

היוצא מזה ששיטת הנוב"י וכו' היא, שבכל מקרה - בין אם מחמת אונס באופן שהשוכר חייב לשלם ובין אם בפשיעה השוכר לא החזיר למשכיר, צריך השוכר לשלם שכירות רגילה למשכיר, אפילו אם הזמן הנוסף לא היה כלול כלל בהסכם השכירות.

והנה הרבנים הנ"ל (בהערה הקודמת) כתבו טעם שונה קצת מטעמו של הנוב"י למה השכירות ממשת מעבר לזמן שקבעו מראש, והוא שמכיון שאם השוכר ממשיך להחזיק בחפץ לאחר שנגמרה השכירות ומפסיד למשכיר את השימוש הוא עובר על גזל (אף שהוא פטור מ"מ זה אסור), לכן אנו אומרים שהשוכר מעדיף לסגף את זמן האיחור לשכירות הראשונה הגם שהשכירות הראשונה תמה כבר לפי הסיכום ביניהם, וכתבו שאפילו אם אח"כ טוען השוכר שלא התכוון לשלם שכירות אלא התכוון להיפטר מטעם שאין שבת בבהמה אינו נאמן כיון שבכך משים עצמו רשע, ובגדר חיוב השוכר לשלם ביארו, שדינו כמו מי שמשתמש בדבר שעומד להשכרה ע"ד לשלם שכר, שדינו שאינו נידון כגזלן והוא משלם שכירות (הארכנו בזה בעלון הקודם), ורק באופן שהאיחור בחזרה הוא מחמת אונס, אז כיון שאינו עובר על גזל וגם כלתה כבר תקופת השכירות לכן הוא פטור לגמרי. ומדבריהם אלו יוצא שיהיה

בהערה²⁷. ופשוט שאם היה ביניהם סיכום ברור מה יקרה באופן כזה, הכל כפי שהתנו.

החפץ אינו ראוי להשכרה עקב נזק שבאחריות השוכר

10. אם השוכר החזיר את החפץ למשכיר בזמן, אלא שצריך לתקן

ציונים והערות

את החפץ מנזק שהשוכר אחראי עליו, ובזמן התיקון מפסיד המשכיר שאינו יכול להשכיר את החפץ לאחרים, נחלקו הראשונים והפוסקים אם אפשר לחייב את השוכר בהפסד²⁸. י"א שהשוכר פטור לגמרי, וי"א שניתן לחייב את השוכר, אלא שבשיטה זו עצמה נחלקו הפוסקים מה שיעור חיובו²⁹. יש מיעוט הפוסקים שסוברים שהשוכר חייב בדמי «המשך בעמ' 8

הניזק שלא לשלם לו כל נזקו, וכ"כ התוס' בגיטין (מב, ב ד"ה ושור) בתוספת ביאור למה רק באדם הפרידו בין תשלום הנזק לתשלום הנזק, וז"ל: "יש רוצים לפטור את השוכר או שואל סוס מחבירו אפי' הוזק בפשיעה ונתבטל הרבה ממלאכתו כיון דסופו לחזור להתרפאות... ור"ח אומר דלא שייך שבת אלא באדם דשבתו לא הוי בכלל נזק **דמשום שבת לא פחתו דמיו כל כך**, אבל שור פשיטא דשבתו בכלל נזק הוא דפחתו דמיו, ומתחלה כשהוזק שמין אותו כמה דמיו פחותים לימכר". ברא"ש (ב"מ ח, ד) מובאת השיטה המחייבת בזה"ל: "ויש מחלקין דודאי גבי אדם לא חשבינן ליה אלא שבת **דאינו עשוי להמכר** הלכך לא חשיב אפחתיה מכספיה, ועוד **דאדם דמיו יקרים והקונוהו פוחת מעט מדמיו** כיון דסופו לחזור, אבל גבי שור נקרא נזק שעשוי להמכר ונפחתו דמיו".

ונמצא מהנ"ל שיש שני ביאורים למה דווקא באדם הפרידה התורה בין נזק לשבת, לפי התוס' ולפי החילוק הב' של הרא"ש הטעם הוא כיון שבאדם אם היו מכלילים את השבת בדמי הנזק היו הדמים מועטים (משא"כ בבהמה) ורצו להרבות התשלום לניזק (הגם שיתכן שיהיו מקרים שהניזק יפסיד, וכגון במזיק בלי להתכוון שפטור מד' דברים כמבואר בגמ' (ב"ק נו, ב), ואם הייתה השבת בכלל נזק היה הניזק מקבל עכ"פ סכום קטן), ולפי הת"י הא' של הרא"ש וכן הוא בטור (ס"ס שז) "גבי אדם לא חשבינן מכה שסופה להתרפאות אלא שבת לפי שאינו עומד לימכר הילכך לא אפחית מכספיה, אבל בהמה שבכל שעה עומדת לימכר ואם יבא למכרה ודאי תשוה פחות מחמת מכה זו חשוב נזק וחייב", והיינו שבאדם כלל לא היה אפשר לחייב שבת אילולא היה חיוב נפרד, כיון שנוק נקבע לפי ירידת הערך של הניזק ובאדם אין כמעט ירידת ערך, אבל בבהמה יש ירידת ערך, ולכן ניתן להכליל את שבתית הבהמה בכלל נזק. עכ"פ, לשני הביאורים מחייבים שבת בבהמה כיון שהניזק נפסד בזה, אלא שמכלילים דמי השבת בדמי הנזק.

ויש המסבירים את השיטה הזאת (כ"כ) אוצר מפרשי התלמוד גיטין מב, ב הערה 236) עפ"י דברי ר' חיים (ט"ו ג, ה, ב), שביאר שהיסוד של חיוב דמי חבלה באדם שונה ממזיק בעלמא, כיון שאדם אין גופו ממון ובעצם א"א לחייב תשלום על מה שנפסד, ורק מכוח חידוש התורה צריך לשלם ה' דברים, וזו הסיבה שבאדם יש חיוב של שבת בפנ"ע וחייב גם הפסד כל הרווח, משא"כ בבהמה כיון שגופה ממון ואין בה חידוש החיוב של ד' דברים, א"א לחייב אצלה אלא את דמי הנזק כמה שנפחת ערכה ולא כל הפסד הרווח.

29. מדברי הראשונים הנ"ל שכתבו שדמי השבת הם בכלל הנזק היה נראה שצריך לשלם רק את ירידת ערך החפץ בגלל הנזק, והיינו ששמים כמה היה שווה החפץ בלי הנזק וכמה נפחתו דמיו בגלל הנזק, אבל אינו צריך לשלם את כל הרווח שהבעלים הפסידו בגלל הנזק כיון שלא חייבו את המזיק בגמרי. וכ"מ להדיא בתוס' הנ"ל "ומתחלה כשהוזק שמין אותו כמה דמיו פחותים לימכר", וכ"מ ברא"ש הנ"ל "גבי שור נקרא נזק שעשוי להמכר ונפחתו דמיו", וכ"כ הריב"א בפירוש (או"ז שם רסג) "אין נותן לו שבתו שבכל יום ויום כמו באדם, כי אם במה שנפחתו דמיו בכך הוא יתן, ופעמים שהוא מעט פחות מאדם ופעמים שהוא הרבה, **ושמין אותו כמה היה שוה וכמה הוא שוה למכור פחות בכך**", וכ"כ הי"ש"ש (ב"ק ח, כב) וז"ל "נראה דלא אמרינן שהתורה פטרה משבת גבי בהמה אלא לשלם בשבת בפני עצמה או שבת בלא נזק כלל כגון שסגרה בחדר שאינה יכולה לעשות מלאכה... אבל פשיטא שהוא בכלל נזק כגון שיש מכה שצריכה רפואה א"כ שמין כמה היא פחותה עתה **שהרי הוזלה דמיה בעבור שיוציא עליה שכר הרפואה**", וכ"פ השבות יעקב (ג, קעח) "שמין מה דאפחתי מכספה", וכן כתב החזו"א (ב"ק יג, ב ד"ה ולפי"ז) "אומדן כמה דמיה פחותין בשביל ימיה הבטילין".

ולפי כל הפוסקים הנ"ל אין מחייבים שבת בבהמה אלא כפי שנפחת ערכה, אבל אין מחייבים את כל הרווח שהפסידו הבעלים.

אכן המחנ"א (שכירות כ ד"ה אבל) הבין שלפי המחייבים השוכר צריך לשלם את כל הפסד הבעלים מה שהיה יכול להרוויח בהשכרת החפץ, ולדעתו אם מדובר במזיק ממש מכלילים ההפסד בכלל נזק, ואם אינו נידון כמזיק (וכמו בכחשא דהדר) מחייבים אותו מדין גרמי, וז"ל המחנ"א: "כל היכא דלא משלם לו נזק חייב לתת לו מה שנתבטלה ממלאכה למאן דדאין דינא דגרמי", וכן מבואר בריקאנטי (ס' תקמא) שיש ראשונים הסוברים שיש לחייב המזיק משום גרמי, וכן סובר הנתי' (שמ, ג ד"ה וי"ל) בדעת המחייבים שבת בבהמה, ומבואר באו"ז הנ"ל שלפעמים ירידת הערך היא יותר בדמים ולפעמים הפסד כל הרווח יותר בדמים.

ובדעת הפוסקים כתב הנתי' (שם) שגם לשיטתם לא נפטר המזיק אלא במקרה שאין צורך להוציא הוצאות כדי לתקנו וכגון שהבהמה תתרפא מאליה, אבל במקרה

חילוק בינם לבין הנוב", כי לדעתם נראה שמה שהשוכר משלם על זמן האיחור הוא חיוב חדש של שכירות, ואינה המשך של השכירות הראשונה, משא"כ לדעת הנוב"י זמן האיחור הוא המשך ישיר לשכירות הראשונה.

גם החו"ה הנ"ל כתב לבאר מדוע מחייבים את השוכר לאחר שנגמרה כבר השכירות, ודרכו שונה מהדרכים הנ"ל וז"ל "מי ששכר בית חבירו... על שנה, ואחר שנה א"ל לצאת מביתו ונתעכב על כרחו כמה שנים, יהיה פטור מליתן לו יותר ממה שנתן לו לפנים (כיון שהוא רק מבטל כיסו), וזה לא מסתבר, ויותר נ"ל לחלק, דבית וספינה שעומדים להשכיר ודרך העולם שאינם עומדים פנויים דשכחי טובא שוכרים ואין צריך בעלים ודהו לשום טורח ועמל להמציא פירותיהם שהם שכרם דממילא באו, משא"כ מעות דצריך התחכמות והתעסקות", והיינו שחידש שלא בכל מקרה מבטל כיסו פטור, וכאן שהזיק את הרווח הקל של הבעלים הוא חייב משום מזיק, ולפי דבריו צריך לדון בכל דבר לגופו של עניין - אם שכחי שוכרים או לא וכו', וגם החיוב לשלם הוא מצד מזיק. וזה דלא כפוסקים הנ"ל שכתבו שני דרכים לחייבו משום שכירות, וגם חייבו בכל מקרה - בלי קשר אם המשכיר היה מצליח להרוויח. גם הש"ך (רצב, טו) בשם המהרש"ל כתב שלא כדבריו, כי פטר שם אפילו במקרה של רווח ברור, עי"ש. וכבר כתבנו שהפוסקים נקטו לעיקר כדרכו של הנוב"י.

27. לפי מש"כ בהערה הקודמת, לפי הנוב"י המחיר עבור זמן העיכוב יהיה זהה תמיד למה שישלם השוכר עבור התקופה הראשונה שהרי השכירות הראשונה נמשכת, אבל לפי מש"כ הרבנים בשת"ר מלכ"א (וכן לפי החו"ה) לפעמים התשלום יהיה שונה, כיון שייסוד החיוב לשלם דמי שכירות אחר כלות תקופת השכירות המוסכמת אינו בגלל שהשכירות נמשכת, אלא שאנו אומדים שהשוכר היה מסכים לשלם שכירות כפי שהמשכיר היה דורש וזו שכירות חדשה, וא"כ יצטרך השוכר לשלם כמה שהמשכיר היה דורש עבור השכירות בתקופה החדשה, ולכן לדוגמא אם דמי השכירות עלו בינתיים יצטרך השוכר לשלם יותר עבור זמן האיחור, משא"כ לנוב"י המחיר הישן יישמש, וכן יהיה נפ"מ במקרה של א' ששכר רכב לשלשה ימים והשאירו אצלו ארבעה ימים נוספים, לנוב"י יצטרך לשלם עבור שבעה ימים, משא"כ להשו"ת ר' מלכ"א (ס' ד) והחו"ה יצטרך לשלם עבור פעמיים שכירות של ג' ימים, ובד"כ המחיר עבור שבוע זול יותר משתי שכירות קטנות, ולכן כתבנו בפנים שרק בדרך כלל המחיר יהיה זהה, ומ"מ לפי מה שנקטו הפוסקים לעיקר כדרכו של הנוב"י, המחיר יהיה כפי שהמשכיר היה דורש בהתחלה עבור כל התקופה שהחפץ נשאר בידי השוכר. [כמובן, כל המדובר כאן הוא לענין חברות השכרת רכב שקובעות את המחיר לפי ד"ת וקובעות מחירים לפי תקופות בלי להבדיל אם קבעו כך מראש או לא, אבל היום בחברות ההשכרה אם הן נותנות מחיר מוזל רק למי שקובע מראש ששוכר לשבוע, לכו"ע יצטרך לשלם המחיר כמו שתי תקופות של שכירות, ואם הן לא דורשות שיקבעו מראש לכו"ע יצטרך לשלם כמו תקופה גדולה].

28. המחלוקת בדיון זה היא מחל' הראשונים והפוסקים אם יש שבת בבהמה, וכמו שנבאר להלן. ומה שא"א לחייב כאן את השוכר מדין שכירות, הוא מכיון שבמקרה זה כבר החזיר השוכר את החפץ למשכיר, ובכה"ג א"א לומר שהשכירות נמשכת וכמש"כ לעיל מהנוב"י ש"כיון שמחזירה הרי כלה שכירותו וצריכין אנו לחייבו מטעם שבת, בזה אמרינן אין דין שבת בבהמה", וכן א"א לחייב לפי הרבנים האחרים שהבאנו לעיל, כיון שאין החפץ ביד השוכר ואינו עובר על גזל. אכן פשוט מדברי הנוב"י שכל זמן שהחפץ ביד השוכר - אף שהוא בידו רק בגלל שצריך לתקנו, השכירות הראשונה נמשכת ויש לו דין שוכר, משא"כ לדברי הרבנים הנ"ל שלשיטתם נראה שכיון שאינו עובר על גזל אינו נידון כשוכר.

הנה הדיון בהזיק את האדם הוא שהמזיק צריך לשלם לניזק ד' דברים חוץ מהנזק עצמו, ואחד מהם הוא דמו שבתו, והיינו שצריך לשלם את הדמים שהפסיד הניזק מזה שלא היה יכול לעבוד עקב ההזיק, ומבו' בגמ' (ב"ק ד, ב) שבבהמה יש חיוב על המזיק לשלם רק נזק ואין חיוב לשלם ד' דברים, ולכא' פשוטות הגמ' היא שכיון שבאדם דמי השבת אינם חלק מדמי הנזק, א"כ בבהמה שיש חיוב רק על הנזק אין חיוב לשלם שבת.

אכן יש ראשונים שדנו לחייב שבת גם בבהמה, וטענתם היא שכיון שא"א לעבוד ולהרוויח בבהמה או להשכירה בוודאי יורד ערך הבהמה, וא"כ פשוט שצריך לכלול הפסד זה בדמי הנזק והמזיק צריך לשלמו, ולדבריהם יש טעם מיוחד באדם שלא כללו היזק זה בתשלום הנזק, וז"ל הריב"א (מובא באו"ז ב"מ רסב-רסג, שם מביא את ב' השיטות באריכות כשהמחייב הוא הריב"א בעל התוס') "כולל עכשיו שבת וריפוי עם הנזק **שכל זה דמיו נפחתין דע"כ א"א לסלק שומא זה ממנו**", וכן "דכמה היה שוה מתחילה וכמה יהא שוה לכשיתרפא אינו ראוי לשום, דנמצא אתה מכחיש את

השקעה במניות לאור ההלכה

אלא חוב של החברה לשתף את מחזיק המניה ברווחים, ולא בעלות בחברה. **סיכום:** שיטת מהרי"א הלוי, מהר"ם שיק, הגאון מטשעבין, צפנת פענח, זכר יצחק, האלף לך שלמה, יד שאול, שחברה אינה עומדת בבעלות מחזיקי המניות. וכן נוטה דעת הג"ר חיים פנחס שיינברג והג"ר משה שטרנבוך.

שיטת גדולי הפוסקים שרק 'בעלי גרעין השליטה' בחברה נחשבים כבעלי החברה.

בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"א סימן ז') כתב שלקניה של מניות מועטות אין משמעות של קניית עצם גוף החברה, אלא רק כקונה חלק בחברה לריווח ולהפסד. וכן כתב הגרי"ש אלישיב זצ"ל בשו"ת קובץ תשובות (ח"ג סימן קכ"ד), וכ"כ בספר נתיבות שלום (סימן קכ"ג סעיף י' עמוד תעו) בשמו⁴. וכן היא דעת הגר"ש ז' אוירבך זצ"ל בספרו מנחת שלמה (תניינא סימן ק'). וכן דעת שו"ת איש מצליח (חלק א סימן ל'). וכן פסקו הג"ר עובדיה יוסף זצ"ל והליקוט יוסף (שבת ח"ב סימן שו סעיף ד ס"ק יז'). וכן כתבו בשו"ת קנין תורה (ח"ב סימן לג), ושו"ת חשב האפוד (ח"א סימן סב).

סיכום: שיטת גדולי הפוסקים זצ"ל שרק למחזיקי מניות מרובים (השותפים ב'גרעין השליטה' בחברה) יש בעלות בחברה. וטעמם, שאע"פ שבאופן עקרוני שייכת שותפות שרק לאחד יש את הזכות לקבוע את דרך ההשקעה בממון, ואין זה מחסיר בבעלות של השותף האחר, מ"מ בחברה בע"מ פשוטות משמעות קניית מניות מועטות היא קניית זכות בחברה לרווח ולהפסד, ולא קניית חלק בעצם גוף החברה, ואע"פ שלכל מחזיק מניה יש זכות הצבעה באסיפת בעלי המניות, אין זה אלא פיטומי מילי בעלמא, וכלשון האגרות משה (הנ"ל) 'וגם הקונים אין רוצים לומר דעה בזה, כי אין כוונתם לקנות

בסיעתא דשמיא בעת האחרונה התעוררו רבים לצורך פיקוח הלכתי על השקעות הון, וכמה גופים הלכתיים הוקמו לצורך פיקוח נחוץ זה. והנה בהשקעה במניות ניתן להגיע לתשואות יפות בלי סיכון מיוחד, אלא שההכשרים המרכזיים שמעניקים פיקוח הלכתי לקרנות הנאמנות אוסרים השקעה במניות. במאמר זה יתבאר בע"ה כי לכאורה לפי דעת רוב פוסקי הדור, אין איסור בהשקעה במניות דרך קרן נאמנות העומדת תחת פיקוח הלכתי¹. (נושא השקעה במניות הוא ארוך ומסובך, ובמאמר זה נשתדל בעז"ה לתמצת הענין ככל האפשר).

האיסור בהחזקת מניות של חברה נובע מחשש שותפות באיסורי הלואה בריבית, חילול שבת וחמץ בפסח. אכן באמת יתכן שאפשר להימנע מחששות אלו באופן ראוי, וכלהלך: את חשש ההלואה בריבית ניתן לפתור בפיקוח הלכתי שקניית המניות תיעשה דווקא מחברה החתומה על היתר עיסקא. את חשש חמץ בפסח ניתן לפתור בהכללת מכירת המניות במכירת חמץ. הבעיה העיקרית היא חשש חילול שבת, ויש לדון בזה. **א:** האם מחזיק מניות מוגדר כבעלים בחברה, או שאין לו אלא חלק לריווח ולהפסד של החברה, אך הוא אינו מוגדר כבעלים בחברה. **ב:** לצד שמחזיק מניות נחשב כבעלים בחברה, האם מוטל עליו האחריות על חילול השבת שנעשה בה בניגוד לרצונו. **ג:** בנוסף, גם לצד שמחזיק מניות אינו נחשב כבעלים בחברה, קיים חשש לאיסורי: א. לפני עיור. ב. מסייע לדבר עבירה. ג. הנאה ממעשה שבת. ד. הנאה משכר שבת.

שיטת הסבורים שחברה בע"מ אינה בבעלות מחזיקי המניות

נידון החשש לאיסורים בהחזקת מניות כבר עלה לפני גדולי האחרונים, ובשו"ת מהרי"א הלוי (ח"ב סימן קכד) כתב שכיון שדיקטוריון החברה נוהג בה כהגנתו ואין למחזיקי המניות יכולת השפעה עליהם, אין חשש איסור חמץ. א. כי במצב זה התורה לא ציוותה את מחזיק המניות למנוע האיסורים הנעשים בחברה. ב. כי במצב זה אין מחזיק המניות מוגדר כבעלים בחברה. וכ"כ עוד (סימן נד) לגבי חשש ריבית שנעשה בחברה.

בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סימן קנח) דן לגבי חשש איסור ריבית, וכתב שאין ממון החברה בבעלות מחזיקי המניות, אלא רק משועבד להם, ומותר להלוות ממון כזה בריבית. ובשו"ת חשב האפוד (ח"א סימן סב) העיד שדן בנידון זה לפני הרב מטשעבין, והוא הראה לו תשובת מהרי"א הלוי, ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סימן כו) כתב ע"ז 'נראה שהסכים לדבריו'.

בספר צפנת פענח (דפוס ניו יורק סימן קכד) דן לגבי חשש איסור ריבית, וכתב כי איסור ריבית הוא דווקא בהלוואה לאדם, וחברה נחשבת כהלוואה לצורה, ומוכח שסבר שממון הבנק אינו נחשב כבעלות רגילה של מחזיקי המניות. וכן כתב הג"ר איצלה מפוניבז' בשו"ת זכר יצחק (ח"א סימן ח) כדבר פשוט, שע"פ דין תורה חברה אינה בבעלות בעלי המניות. וכן נראה דעת הג"ר שלמה קלוגר זצ"ל בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סימן רלח).

בספר 'יד שאול' (הו"ד בשו"ת מנחת יצחק ח"ג סימן א) סבר כי מאחר שהחוק קובע שהחברה היא 'אישיות משפטית עצמאית', בעלי המניות אינם נחשבים כבעלי החברה. וכן נטתה דעת הג"ר משה שטרנבוך בספרו מועדים וזמנים (ח"ג סימן רסט הגה א) ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה סימן קו, ח"א סימן תכט, ועוד), אך כתב שאין הדבר מוכרע.

גם הג"ר חיים פנחס שיינברג זצ"ל (קובץ אור השבת ח"ז עמוד יד) נטה להכריע שחברה בע"מ היא 'אישיות משפטית', אלא שלמעשה לא סמך להקל אלא בחשש איסור דרבנן ע"ש. וכן דן בשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סימן סה ס"ק ה ו, וסימן סו ס"ק ד ה) אך כתב שלמעשה אין ראייה לדבר. גם בשו"ת לבושי מרדכי (יו"ד תניינא סימן עא, או"ח תניינא סימן קיד) נסתפק שמא החזקת מניה אינה

1. לדעת כמה מומחים הנסיון מלמד שבפנסיה שנאגרת במשך שנים רבות יש הפרש משמעותי ברווחים אם לא משקיעים במניות, ודבר פשוט לכל בר דעת גדול הצורך בממון זה. בהכשר של העדה החרדית משתמשים ב'תעודות סל המניות', אלא שמלבד שלפי החוק (החל משנת 2018) הקונים של תעודות הסל יהיו מחזיקי המניות עצמם ולא החברה המנפיקה, ולשיטת ההכשר של העדה החרדית יהיה אסור להשקיע באופן זה, נוסף גם שבאופן השקעה זה מוכרחת החברה המנפיקה להשקיע בכל החברות שבמדד, גם באלו שמחללות שבת בפרהסיה, ופשוט שאין הדבר ראוי, וכפי שיתבאר לקמן. (בנוסף, לדעת חלק מהמומחים, השקעה בחלק מהחברות שנראה שיש להם סכוי גדול יותר להשביח, עדיפה על השקעה עיוורת בכל המניות שבמדד).

2. ח"ה"ל: 'והטעם פשוט, שאין להחשיב את הקונים שערס (מניות) שהוא רק משהו מהמסחר, שאין להם שום דעה בהמסחר אף לענין חלקם לבעלים, של"ד לשותפות במקצת שיש לו דעה כבעלים, וגם אין הקונה שערס רוצה להיות בעלים בהמסחר, ואינו רוצה לקנות כלום בהמסחר, אלא הוא רק כקונה ריוח והפסד שיהיה בהמסחר לפי סך כך וכך שקנה, ויותר נראה שאין בהם גדר קנין בדינא שהוא לקנין דבר שלא בא לעולם, רק מצד קניני דיני המדינה. ומה שלפי תנאי המכירה יש לבעל השערס דעה לבחירת פרעזידענט (נשיא) הוא רק פטומי מילי בעלמא, כי למעשה משאירין לעצמן יותר מהרוב, שלא שייך שיאמרו דעה, וגם הקונים אין רוצים לומר דעה בזה, כי אין כוונתם לקנות זה, ולכן לע"ד אין לחוש למה שעושים הבעלים הדקאמפאניעס שאינו נוגע להם'.

3. וז"ל השאלה: 'במקרה ויש לבעלי המניות זכות הצבעה בעניני הבנק, אבל הוא זכות מוגבל, הזכות הזו היא רק לבחור בחבר ההנהלה של הבנק לאיזה זמן מסוים, וזוהי זה אין דיעה בהנהלת הבנק, האם חשיב בעלי המניות כבעלים של העסק'.

4. וז"ל התשובה: 'מילתא דפשיטא היא דהבעלים הם אלה שאצלם רוב המניות. והולם ראיתי שכבר הורה זקן באגרות משה (אה"ע ח"א סימן ז) בנוגע לענין שבת וזה לשונו: פשוט שאין להחשיב את הקונים 'שערס' (מניות) לבעלים שאין להם שום דיעה במסחר, ולא דמי לשותפות במקצת שיש לו דיעה כבעלים, ומה שלפי תנאי ההסכמה יש לבעלי השערס דעה בבחירת הפרעזידענט הוא רק פטומי מילי בעלמא, כי למעשה משאירין לעצמן יותר מהרוב שלא שייך שיאמרו דעה בזה, ע"ש שהאריך בזה'.

5. וכן נהוג למעשה בהכשר של הג"ר אריה דביר שליט"א על פי דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל. וז"ל: 'אך מ"ש"כ דסתמא דמילתא יש גם להישראל חלק בהגביות [ע"י שותפות במניות] דברי סברה הם, משום דמסתבר שאין לנו להוסיף על הגזירות ולא מצנין דאסרו כי אם גביות עכו"ם, ולכן בכה"ג דידעין ודאי דשל עשבים ניהו אפשר שהוא מותר. אלא שעכ"ז נלענ"ד

דאם כל המנהלים הם נכרים הרי זה חשיב גביות נכרים, משום דבעל המניה חשיב רק בעלים לענין הרכוש, כלומר לענין ריוח והפסד, אבל כיון דעל הגביות עצמן אין לו שום בעלות, ולא כל כמיניה כלל לומר מה לעשות בהם, הרי זה חשיב שפיר גביות נכרים'.

6. וז"ל: 'נראה שאין הבעלים לענין זה אותם הקונים האכסיו"ן (מניות). שהרי אין להם דבר ולא חצי דבר לעשות קטנה או גדולה בפניהם החברה, רק ליקח חלק בריוח לתקופת השנה. אבל כל ענייני החברה הם מתנהלים ע"פ מייסדיה הראשונים, אשר ידם על העליונה לחוק סדריה ומטרייה ולתקן מוצאיה ומובאיה, ולהביא פועלים וכל המצטרף כאשר יישר בעיניהם. והם איפוא הבעלים האמתיים שהפועלים עושים הכל בשליחותם. שהרי כלם מקטן ועד גדול על פיהם יצאו ועל פיהם יבואו'.

7. ולכן התייר (שם) לקנות מניות מחברה של יהודים, ובלבד שלא יקנה ישירות מהחברה, שאז יש חשש איסור מסייע לעוברי עבירה. וכיון שלא חילק בין סוגי המניות, בין אלו שיש בהם זכות הצבעה ואלו שאין בהם, נראה שדעתנו כדעת שאר גדולי הפוסקים, וכשיטת שו"ת איש מצליח שהובאה בהערה שם, שכל שאינו קונה מניות באופן משמעותי, אין כוונתו לקניית עצם גוף החברה. ובליקוט יוסף כתב ע"ז: 'ולענין הלכה שאלתי למרן אמו"ר שליט"א, והשיב לי שהעיקר להלכה כמו שכתבנו, וכן הורה הגר"ע יוסף זצ"ל להכשר 'בית יוסף' על השקעות בהון.

זה⁸, ומטעם זה חששו גדולי הפוסקים רק משום איסור לפני עיור, ואיסור מסייע לדבר עבירה, וכפי שיתבאר לקמן.

שיטת המנחת יצחק שרק מחזיק מניה בעל זכות הצבעה נחשב כבעלים

בעבר היו שני סוגי מניות, כאלו שיש למחזיק בהם זכות הצבעה באסיפה הכללית של בעלי המניות, וכאלו שאין למחזיק בהם רק חלק לריווח ולהפסד, ובזה כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סימן א) לחלק בין מחזיק מניות שיש לו זכות הצבעה - שמציאות זו נותנת משמעות של בעלות בחברה, ובין מחזיק מניה שאין לו זכות הצבעה, שאינו נחשב כבעלים בחברה⁹.

אך כיום לכל בעלי המניות יש זכות הצבעה, (באם ירשמו את המניה כנדרש אצל רשם המניות), וא"כ לכאורה לדעת המנחת יצחק כל בעל מניה נחשב כבעלים בחברה. אלא שבספר נתיבות שלום (סימן קעג סעיף י עמוד תעו) כתב בדעת המנחת יצחק, וז"ל: "וכהיום מצויים שני סוגים של חברות מניות, יש חברות אשר אין בהן שתי סוגי מניות כנ"ל, מניות שיש בהן זכות הצבעה ומניות שאין בהן זכות כזו, ויש חברות אשר כל המניות שלהן שוות, אמנם גם באופן השני מקובל הוא שיש בעלי מניות המשתתפים בפועל באסיפות ומתנהגים כבעלים, ויש בעלי מניות אשר אינם מתעניינים כלל בנעשה בתוך החברה, ונשתתפו רק ע"מ לקבל רווחים, ואפשר שאם קנה סך מועט של מניות באופן שאין זה שכיח כלל שיתערב בניהול החברה, הרי זה דומה למניות שאין בהן זכות הצבעה".

והיינו שאין טעם המנחת יצחק שלא שייך שם בעלים בלי להיות בעל יכולת הצבעה בחברה, אלא הכל תלוי באומדן כוונת קונה סתם, אם כוונתו לקנות בגוף הקרן או לא, ומפני כך כתב (שם ס"ק כא) כי בקופת הציבור שיש בה ענין מצווה, כוונת המשתתף להשאיר בעלים בגוף הקרן, אפילו שאין לו שם זכות הצבעה, וא"כ כשאין לקונה כל כוונה לזכות ההצבעה שיש בידו, בוודאי אין כוונת הקונה לזכות בגוף קרן החברה¹⁰, אמנם למעשה אין הדבר מוכרע בדעת המנחת יצחק¹¹.

עוד יש להוסיף על הטענה שבעל המניה אינו כבעלים, שכדי להיות בעל זכות הצבעה בפועל יש לרשום את המניות על שם בעלותו, והקונה שחפץ רק ברווח אינו רושם את המניה, כך שלמעשה אין לו זכות הצבעה. ובפרט בקונים דרך קרנות נאמנות, שכלל אינו מודעים ומתעניינים אלו מניות נקנו עבורם.

זאת ועוד. שלפי החוק, קרן נאמנות היא קרן שמנפיקה יחידות השתתפות, וכל הקונה יחידה קונה ישיעבוד בנכסי הקרן, אך הקרן עצמה אינה שלו, אלא עומדת בנאמנות אצל הנאמן, החוק מגדיר את הנאמן כבעל הקרן¹², ומכח בעלותו הוא בעל זכות ההצבעה, והוא שמייפה את דירקטוריון הקרן להצביע באסיפת בעלי המניות, למשיקעים בקרן יש רק ישיעבוד ברכוש הנמצא אצל הנאמן, לכל משקיע לפי חלקו היחסי כמספר היחידות שיש לו בקרן¹³.

עד יש להסתפק, כי המנחת יצחק דן בתשובה בחברות שיש בהם בעלי מניות רבים מאוד שכוחם בחברה שווה, ואין בהם יחיד או קבוצה שהם בעלי שליטה מובהקת בהנהגת החברה¹⁴. ושמה בחברות שאדם אחד מחזיק ברוב

המניות כדי לקבוע את אופן התנהלות בחברה¹⁵, או כשיש קבוצת משקיעים שמחזיקים בעצמם את רוב מניות החברה כדי לקבוע לבדם את התנהלותה, אלא שהם מנפיקים מעט מניות כדי לגייס לחברה כסף בבורסה, אפשר שגם לדעת המנחת יצחק - כיון שכל משמעות הקניה היא רק לריווח העולה מהחברה, ולא לקנות חלק בעצם הקרן של החברה, אין שם בעלים עליו מחמת זכות ההצבעה¹⁶, ובאופן זה לא נחלק על דעת שאר גדולי הפוסקים שהובאו דעתם לעיל. ובפרט נראה כן במי שקונה מניה רק כדי לסחור בה להרויח מעליית ערכה ולמכור לאחר זמן קצר. ובפרט בקונים דרך קרנות נאמנות, שכלל אינו מודעים איזה מניות נקנות עבורם, וכל כוונתם רק לריווח העולה, וכנ"ל¹⁷.

בקובץ מוריה (שנה יב גליון יא עמוד ז) כתב הרב משה שטיין שליט"א קובץ הוראות מהמורים בבית הוראה של שבט הלוי, ושם הביא שפסקו כדעת המנחת יצחק¹⁸. ושוב הדפיס כן כמה פעמים בקבצים שהוציא הרב הנ"ל בשם 'מבית הלוי'¹⁹, ובאחד אף נכתב שהוראה זו היא של שבט הלוי עצמו²⁰. אולם בשו"ת שבט הלוי (חלק יא סימן סב) גופא כתב: "שיש להנ"ל עיקר המניות, ועי"ז הבעלות על הבנינים וחנניות", ומשמע שסבר שיש בעלות רק כשעיקר המניות בידו, וצ"ע²¹.

שיטת הברית יהודה שאין לחלק בין מחזיקי המניות

הג"ר יעקב בלוי זצ"ל בספרו ברית יהודה (פרק ב הערה נט, פרק ל הערה מד) נחלק על המנחת יצחק, וכתב שבעלות על מניות זה ממש כמו בעלות של שותפות רגילה, ומה שלחלק מבעלי המניות אין זכות הצבעה, הוא רק תנאי שנקבע בין השותפים, ואין זה מגרע מהבעלות של בעל המניה²². «המישך בעמ' 8

כבעלים, אפילו שאינם בעלי השליטה המובהקים בחברה.

15. ובקונטרס תקנת ריבית (ח"א עמוד טז) כתבו בפשיטות כי לשיטת המנחת יצחק אין איסור כשיש בעל שליטה יחיד שיש לו 51%.

16. שהרי כאמור לעיל לדעת המנחת יצחק הכל תלוי רק באומדן כוונת קונה סתם האם כוונתו לקנות בגוף הקרן, וא"כ אפשר שה"ה איפכא כשאין לקונה כל כוונה לזכות ההצבעה שיש בידו, ובפרט שממילא יש יחיד או קבוצה מגובשת שדעתם מוכרעת בכל ענין, בוודאי אין כוונת הקונה לזכות בגוף קרן החברה וכנ"ל.

17. בקרן נאמנות יש גם סברא לאידך גיסא, דכיון שהקרן לפעמים מחזיקה (ביפוי כח מהנאמן) מניות רבות בחברה, והיא נוהגת להתערב בדרך ההתנהלות של החברה, להשתתף באסיפת בעלי המניות כדי להשפיע שם על התוצאות, יש מקום לומר שמניות אלו נחשבות יותר כבעלות בחברה מאשר קונה רגיל שכלל אינו מעורב בנעשה בחברה.

אך נראה דהא ליתא, שהגם שהם מתערבים ויכולים להעביר ביקורות על הנעשה בחברה, למעשה בחברות שיש בהם גרעין שליטה, ובידי שאר בעלי המניות יש רק יכולת פיקוח על הנעשה בחברה, ומה גם שקונים פרטיים של מניות מועטות מאוד אינם מתערבים אפילו בדרגה של פיקוח, בזה סברו גדולי הפוסקים שרק בעלי רוב המניות נחשבים כבעלים בחברה, שאין בעלות תלויה ביכולת פיקוח כי אם ביכולת לקבל החלטות בנעשה בחברה.

ולדעת המנחת יצחק שתלה בזכות הצבעה, ולשיטתו גם למחזיק מניות מעוטות יש כח בעלות בחברה, כל שיש לו זכות הצבעה בה, אע"פ שאינו חלק מגרעין השליטה. נראה שהגם שכתב בנתיבות שלום בדעת המנחת יצחק שנראה שבקניית מניות מעוטות מאוד שאין בקניה זו שום כוונת בעלות כלל, הגם שיש כיום זכות הצבעה, אין כאן קניה בגוף עצם החברה. אך הקונה מניות מרובות אע"פ שאינו חלק מגרעין השליטה, אלא שהוא מתערב בפיקוח על החברה, נראה לענ"ד דלשיטת המנחת יצחק נחשב בעלים בחברה.

ואפילו הכי נראה שלקונים מניות דרך קרן נאמנות שאין להם כל כוונת קניה בעצם גוף החברה, כי אם רק לגבי רווח והפסד וכנ"ל, בוודאי אין שום בעלות בה, ומה שאצל קרן הנאמנות מצטרפים מניות מרובות, אינו משנה את משמעות הקניה של הקונים, שאין להם כל כוונה להיות חלק מהבעלות בחברה, וכל כוונתם לרווח והפסד ותו לא מיד. (והקדקן בעצמה בוודאי אינה נעשית בעלים בחברה, שהרי אין לה בעלות בנכסי הקרן, אלא רק זכות לניהול כספי הקרן, ולנאמן אין בעלות לפי ההלכה, וכפי שכבר נתבאר בהערה לעיל שאין בעלות שאין בה שום משמעות ממונית).

18. "בית הרושת השייך לנכרי יהודי בשותפות חייב בטבילה, בית הרושת הנמצא בבעלות יהודי, ומניותיו נסחרות בבורסה, ויש נוכרים המחזיקים במניות אלו, אזי אם מניות אלו מקנות לבעליהן זכות הצבעה נחשב בית החרושת כשותפות נכרי המחייבת טבילה, ובאם אין לבעלי המניות זכות הצבעה אין דינו כשותפות נכרי וישראל לגבי חיוב טבילה, וכן הדין לגבי חמץ בפסח, שמירת שבת, ואיסור ריבית".

19. ח"א (עמוד לו), ח"ג (עמוד כד), חלק יא (עמוד טז), קובץ בעניני ניסן (עמוד יא).

20. קובץ בעניני י"ד (עמוד קמח), ובחלק טו (עמוד צב).

21. ושמה כיון שבא שם לאסור דיין לומר שבזה אין אפילו צד להתייר.

22. בברית יהודה (פרק ל הערה מד) אחרי שהביא נידון האחרונים בהתר הלוואה בבנק של שותפות יהודים גורים, כתב וז"ל: "על פי דברי האחרונים היה נלענ"ד שאין לחלק בין מניות עם זכות הצבעה לבין מניות בלי זכות הצבעה, שהרי שניהם נקראים שותפים, למעט רוכשי אגרות חוב או שטרי הון דפשוט שאינם נקראים שותפים בעסק, אלא כמלוים לעסק, אלא שבשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סימן א אות יא) כתב שמניות בלי זכות הצבעה דינם כאגרות חוב, וממילא אין דינם כבעלים לעלות בחשבון רוב ומיעוט, וכן משמע קצת בקונטרס ברית אברהם שבתל (תלפית תרטט).

8. ומטעם זה נראה שגם כאשר אין אדם שיש לו רוב בחברה, נחשב לבעלים בחברה רק אלו שיש להם החזקה מרובה ויכולים לחוות דעת משיפעה, או אלו שקנו מניות על דעת להשתתף בהליך הניהול של החברה, אמנם בדרך כלל לקונה רגיל אין כל השפעה בחברה גם ככה"ג.

9. ראוי לציין שהחברה עצמה מתנהלת כלכלית רק על ידי הדירקטוריון, ותפקיד ההצבעה באסיפת בעלי המניות הוא רק לקבוע מי ינהל את החברה, כמו מי יהיו חברי הדירקטוריון, מי יהיו רואי החשבון שילוו את החברה, ועוד כמה עניינים שאינם נוגעים במישירים לפעילות הכלכלית של החברה.

10. אמנם כשיש שני סוגי מניות, בקניה של הסוג שיש בו הצבעה יש משמעות של קניה בגוף החברה, משא"כ כשבכל המניות יש זכות הצבעה, וברור לקונים שאין להם כוונה לזכות בעצם גוף החברה אפילו שיש להם זכות זו, אין כל משמעות של קניה בעצם גוף החברה בקניה של מניה עם זכות הצבעה.

11. כי גם כשהיה שני סוגי מניות, לא היה למחזיק זכות הצבעה השפעה אמיתית בחברה, ואפילו הכי סבר שעצם הזכות להצביע מעניק משמעות של קניה בעצם גוף החברה, לכן לענ"ד בדעת המנחת יצחק יש להסתפק. אמנם בקרן נאמנות שיש סברות נוספות כפי שיתבאר לקמן, נראה וודאי שהיה ג"כ מסכים שאין בהם כל ענין של בעלות.

12. אלא שאין לו שום תועלת כלכלית מהבעלות, והוא חייב לנהל הכל לטובת קוני היחידות, ולפי ההלכה נראה שגם הוא אינו נחשב כבעלים, כמבואר בגמרא (נדרים מח). שאין מציאות של בעלות כשאין מזה כל תועלת לבעלים.

13. סברא זו מטו משמיה דהגר"ש אלישיב זצ"ל.

14. יש לציין כי לדעת האגרות משה והגר"ש אלישיב וסיעתם, אפשר שאין בחברה כזו שום בעלים, אך יותר נראה שמחזיקי המניות המרובים יותר שמעורבים בכל עניני החברה נחשבים

עם הנזק והשוכר משלם את הפער. ולהלכה, כיון שהוא ספיקא דידינא א"א להוציא מידי המוחזק³⁰.

השכירות המלאים שהמשכיר הפסיד, אכן לדעת רוב הפוסקים אינו חייב בזה, אלא אומדים כמה החפץ היה שווה לפני הנזק וכמה הוא שווה

ציונים והערות

ובטלה ממלאכתה פטור", (ואם מניעת הרווח הייתה שלא ע"י מעשה פשוט הוא שאינו אלא כמו מבטל כיסו של חבירו שפטור).
 30. הפוסקים נחלקו להלכה בדין שבת בבהמה, וכלהן. הרמ"א (שז, ו) הכריע לפטור, וכתב הסמ"ע (שז, י) שהכריע כן בגלל שהבין שזו הכרעת הטור, אכן הסמ"ע עצמו חלק על הרמ"א בזה וסבר שאדרבא דעת הטור היא שבד"כ השוכר חייב (אם לא בהוכחש מאיליו באונס). גם היש"ש והמחנ"א (שכירות כ) פסקו שהוא חייב. היש"ש (ס"ק ה: שם, ד) הסכים לרמ"א בדעת הטור, אבל פסק שהוא ספד"ד כיון שהמהר"ם מרוטנברג מחייב והתוס' והרא"ש לא הכריעו, והקצות (שז, ג) השיג עליו שתוס' כן הכריעו לחייב. השבות יעקב (ג, קעח) פסק ועשה מעשה כמו הסמ"ע. גם הנתי' (שם, ג) סובר שוודאי השוכר חייב לשלם, וכתב שכל המחלו' בתוס' היא רק אם מחייבים את ירידת הערך בלבד או גם את הפסד כל הרווח (דבריו אלו מוה"ם כי הם נוגדים בדברים מפורשים בראשונים וכמו שהקשה המילואי משפט). גם החזו"א (ב"ק יג, ס"ק ד וכן ס"ק ח בדינים העולים) הכריע לחייב לשלם "כמה דמיה פחותין מחמת ביטול מלאכה" מכיון שסבר שהתוס' והרא"ש יהטור סברו ששיטה זו עיקר. וכן פסק הריקאנטי (ס' תקמ"א) "השוכר סוס מחבירו והזיקו אפי' בכוונה, ר"ח כון פוטרו משבת וריפוי ואין מחייבין אדם בשור אלא נזק שלם ומשעה שהזיק שמין כמה פחתו דמיו לימכר, ואין לחייב אדם בשור (אלא ימכר השור) כאדם שאינו חייב אלא נזק בלבד, אבל הר' שמואל וריב"א והר' יעקב כולן מחייבין מטעם דינא דגרמי", והריב"א הזה הועתק באו"ז (ב"מ רסב) "והא פשיטא דלא גרע מדינא דגרמי בדבר שמפסידו ומזיקו בידיים והזיק ניכר", ומבואר שהריקאנטי סובר שחייב והחייב הוא משום גרמי.

שצריך להוציא הוצאות כדי לתקן הנזק גם הם מודים שצריך לשלם שבת, ולפי"ז כששוכר מחזיר מכונת תיקון, כיון שהמכונת לא תתקן מעצמה לכו"ע תמיד יהיה חיוב להמשיך לשלם שכירות, אבל כבר הקשו עליו (חזון איש שם סוס"ק ב בסוגריים ומלואי משפט ס"ק 16) שבתוס' ובאו"ז מפורש להיפך מדבריו. הלבוש (שז, ו) אחרי שהביא שהרמ"א (שנביא להלן) פטר שבת בבהמה הוסיף וז"ל "וג"ל שהכל לפי הענין, שהרי לפעמים יבא הניזק לידי היזק רב וברי הזיקא מחמת שתתעכב מלאכתו ע"י מכה זו שבבהמה ויש לחייבו משום דיני דגרמי", והיינו שסובר שגם הפוטרים מסכימים שלפעמים השוכר חייב אם אפשר לחייבו משום גרמי, ולדעתו כל המחלוקת הנ"ל אם יש שבת בבהמה הוא רק מדין מזיק, אבל אם שייך לחייב משום גרמי לכו"ע השוכר חייב. (ויתכן שמחלוקת הלבוש והמהרש"ל היא לשיטתם, כי בס"י רצב ס"ז פסק הרמ"א והסכים לו הלבוש שהמבטל כיסו של חבירו והיה ברי הזיקא חייב, והמהרש"ל (ב"ק ט, ל, הביאוגם היש"ש (ס"ק טו) ומשמע שמסכים לו) פטר משום גרמא אפילו בבדי הזיקא).
 ובטעם הפוסקים שאין לחייבו משום גרמי גם כשהשוכר הזיק למושכר בידיים, כתב המרדכי (ב"ק קיד והובאו דבריו בש"ך שפח, לט ובקצות שם ס"ק ו) והסכימו לו במקרה שהזיק בידיים) "לכ"ל דאף ר"מ מודה דפטור... ויש לחלק בין נזקי גופו לנזקי ממונו, שכשמוזיק לגופו שיש לו ליתן לרופא הוי הזיק ממונא שע"כ יש לו ליתן לרופא מש"ה חייב לשלם ריפוי לבד מן הנזק דאפחתיה מכספיה, אבל כשמוזיק לממונו ומחמת אותו ממון [מפסיד] ממון אחר כגון חובל בהמה ומחמת הבהמה הפסיד ממון אחר שיש לו ליתן לרופא דהו גרמא, דלאו בגופו הוא אלא בממונו משום הכי פטור... משום האי טעמא דפרישית שהרי שבת דאדם אם סגרו בחדר וביטלו ממלאכתו חייב שהרי ד' דברים שייכי באדם ושבת אחד מהם, ואם סגר בהמתו בבית

המשך מעמ' 7 | השקעה במניות לאור ההלכה

סיכום שיטות הפוסקים בנידון הבעלות על חברה בע"מ.

שיטת רבים מגדולי הפוסקים שלעולם אין למחזיק מניות בעלות על החברה, אך הכרעת רוב גדולי הפוסקים לחלק בין בעלי גרעין השליטה חברה שנחשבים כבעלים בה, ובין שאר בעלי המניות שנכנסו לחברה רק על דעת ליטול חלק ברווח ובהפסד. שיטת המנחת יצחק היא שגם למחזיק מניות מועטות אם יש לו זכות הצבעה נחשב כבעלים, אך בזמן הזה שלכל בעלי המניות יש זכות הצבעה, שמה גם לדעת המנחת יצחק זכות הצבעה אינה אלא פיסומי מילי בעלמא, ובפרט לקונה דרך קרן נאמנות שכלל אינו מודע באיזה חברה קנו עבורו, וכל ענינו רק לרווח העולה מכללות ההשקעה בקרן, ובפרט שלפי החוק כלל אינו מוגדר כבעלים, אלא הנאמן הוא בעל המניות ובעל זכות הצבעה וכנ"ל. אמנם דעת הברית יהודה מוחלטת שלכל בעל מניה בחברה יש חלק בבעלות החברה.

השקעה במניות שיש בהם חשש חילול שבת.

למבואר דעת רוב גדולי הפוסקים שאין למשקיע במניות בעלות בחברה, וא"כ אין לייחס אליו את איסורי השבת שנעשים בחברה, ואכן האגרות משה (אה"ע ח"א סימן ז), הגרי"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"ג סימנים כג כקד), הגר"ע

ולענ"ד נראה שעל פי החוק אין שום חילוק ביניהם, ושניהם נוטלים חלק ברווח וגם בהפסד, ושניהם אינם יכולים להוציא כספם מהחברה אלא עם פירוקה, משא"כ באגרות חוב, ומה שאין לו זכות דיעה בהנהלת החברה, נראה לענ"ד שאינו גורע מדינו כשותף, והרי זה כשותפים שהתנו ביניהם שהאחד יתעסק כראות עיניו, והשני אין לו זכות להתערב במעשיו, דלכאורה לא פקע דין שותף ממונו, ואף בעלי מניות עם זכות הצבעה אינם משתתפים באופן פעיל בנהול עניני החברה".

ומה שכתב כי בחוק אין חילוק בהגדר הבעלות בין סוגי המניות, דעת שאר הפוסקים שהאומדנא בקניית המניות יוצרת את ההבדל בין קניה משמעותית ובין קניה מוגבלת, וכנ"ל.

יוסף (הו"ד בהערה ילקוט יוסף שבת ח"ב סימן שו סעיף ד ס"ק יז)²³, האור לציון (ח"ב הערות פרק מג) ועוד, הורו שכאשר אין חשש איסור לפני עיור או איסור מסייע לדבר עבירה, מותר להחזיק במניה של חברה מחללת שבת. גם המנחת יצחק (ח"ג סימן א) שכתב שלמחזיק במניה בעל זכות הצבעה יש בעלות בחברה, כתב (ח"ה סימן יח) שכאשר אין בקניה של המניה חשש איסור לפני עיור או מסייע לדבר עבירה, מותר להחזיק במניה של חברה מחללת שבת, משום שדווקא באיסור שביטתו בהמתו בשבת החיוב הוא שבהמתו תשבות בשבת, אך בשאר איסורי שבת אין חיוב שממונו ישבות בשבת, אלא שהוא לא יעשה מלאכה בשבת. גם הברית יהודה (הנ"ל) שסבר שלכל מחזיק מניות יש בעלות, לא אסר בספרו פתחי חושן (שותפים פרק י הערה כב) מחמת הבעלות בחברה, אלא משום הנאה משכר שבת. אמנם שאר הפוסקים לא חשו לזה כי שכר שבת בהבלעה מותר, ומעשה שבת שנעשה ע"י ישראל אחר במזיד מותר מיד לאחר השבת, ואינו נאסר עולמית. ובמאמר הבא נבאר נידון זה בהרחבה, אך בכל אופן ספק באיסור דרבנן של הנאה ממעשה שבת מותר, והרי דעת הרבה פוסקים שאין בקניית מניות איסור הנאה ממעשה שבת.

העולה: שלדעת רוב הפוסקים ניתן להשקיע במניות בפיקוח, שלא להיכשל באיסור לפני עיור או באיסור מסייע לדבר עבירה ח"ו, ובמאמר הבא נדון בהרחבה בענין זה, גם יש לפקח שההשקעה תעשה דווקא חברה שיש לה היתר עיסקה, ולהשתמש במכירת חמץ בשטר שיש בו גם מכירה של מניות עם חשש איסור חמץ, כמו כן **בוודאי אין ראוי להשקיע בחברה שפורצת את גדר שמירת שבת, ויש לפקח על זה, ואדרבה דווקא בזה שישקיעו במניות של חברות שמכבדות את השבת, נזכה בעזרת ה' לחזק מאוד את שמירת השבת.**

23. וכן הורה לדינא לפיקוח של הכשר בית יוסף לפנינסים.

בית הוראה לענייני ממונות "בית גרוס"

ע"ש ברוך וברכה גרוס

שע"י כולל חושן משפט אוהל יוסף

בבית ההוראה ניתן יעוץ בדיני ממונות ע"י דיניי בית הדין ובית ההוראה ● סיוע בעריכת צוואות וחוזים ● בשפות עברית אנגלית יידיש וצרפתית ● בית ההוראה פתוח בימים א-ה בין השעות 13:40-15:30 וביום שישי בין השעות 11:15-13:00 ● Les lundis et mercredis nous traitons vos questions en francais ● טלפון 02-502-3637 דוא"ל: beisdin@neto.net.il

